

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 147 - 151	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Приказ дела
Примљено: 21.08.2005.

Јелена Живковић

ОСОБЕ СА ХЕНДИКЕПОМ – ПРАВА, МОГУЋНОСТИ И РАЗВОЈ *

Подухват чланова Одбора за грађанску иницијативу из Ниша у реализацији пројекта *Јачање невладиног сектора у јужној и источној Србији* (2003-2005), уз финансијску помоћ Европске комисије и у оквиру њеног програма под називом *"Европска иницијатива за демократију и људска права"*, резултирао је, између осталог, и објављивањем књиге "Особе са хендикепом – права, могућности и развој". Овај пројект требало би да допринесе развоју невладиног сектора у југоисточном региону Србије и подигне свест о значају поштовања људских права, међу осталима и особа са хендикепом. Књига има неколико циљева, пре свега да особе са хендикепом учини видљивим широј друштвеној заједници, односно да јавност информисе о важним сегментима живота и рада ове велике и значајне друштвене групације. Зборник својим текстовима, претендује да постане и приручник у правом смислу те речи – да онима који живе, раде и/или помажу особама са хендикепом буде од непосредне користи. У књизи су тематизовани бројни аспекти живота и рада особа са хендикепом, почев од правне регулативе, преко специфичности свакодневног живота, до категорије деце са посебним потребама.

Први текст, ауторке *Јасмине Петровић – Правни статус особа са хендикепом*, говори о зависности положаја особа са инвалидитетом у друштву од формално-правног оквира који дефинише, примењује и брани сама држава. Петровић најпре правну регулативу особа са хендикепом провлачи кроз историјску димензију – од неизбежног физичког уништења деце са инвалидитетом, стигматизације, преко потпуног ћутања о овој категорији становништва или признавања само одређених права, до модерног законодавства које настоји да овој области посвети више пажње – како на нивоу међународног тако и на нивоу националног права. Да би се установио фактички положај ове, најчешће маргинализоване друштвене групе, неопходно је сагледавање њених потреба кроз понуђена правна решења у релевантним областима. У тексту су приказани прво међународни стандарди (као суперординирани) у заштити људских права, а затим домаће законодавство у овом контексту.

---

* Татјана Стефановић-Станојевић и Нинослав Крстић (при.), *Особе са хендикепом – права, могућности и развој*, ОГИ, Ниш, 2005.

На међународном нивоу, приказ правних аката полази од најопштих (Повеља Уједињених Нација и Универзална декларација о људским правима, Конвенција УН о правима детета), преко правних аката у којима се уређују поједине области друштвеног живота (Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Међународни пакт о грађанским и политичким слободама), до међународних правних докумената која су усмерена директно на регулисање положаја особа са инвалидитетом у друштву и неких од најважнијих акција проистеклих из њих (Стандардна правила УН за изједначавање могућности које се пружају инвалидима, Конвенција Међународне организације рада о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, Остала документа – декларације, изјаве, препоруке, савети).

Што се тиче нашег законодавства, такође се полази од приказа најопштијих правних аката (Устав СРЈ, Пензијско-инвалидско осигурање, Здравствена заштита, Социјална заштита), следе посебна правна акта којима се регулишу разна питања везана за положај посебних категорија особа са инвалидитетом у друштву (Закон о правима цивилних инвалида рата, Закон о правима бораца, војних лица са инвалидитетом, породица палих бораца и чланова породица војних инавалида), затим су у тексту приложени правни акти за регулацију права особа са инвалидитетом у сфери радних односа (Закон о раду Републике Србије, Закон о оспособљавању и запошљавању инвалида РС, Закон о заштити на раду РС, Правилник о коришћењу средстава Републичког завода за тржиште рада и Правилник о условима и начину остваривања права незапослених лица), следи приказ правних аката који регулишу право на образовање за особе са инвалидитетом (Закон о основној школи РС, Закон о средњој школи РС, Закон о универзитету РС), пети део текста везан за домаће законодавство се бави урбанистичко-грађевинским прописима који се односе на особе са инвалидитетом (Правилник о условима за планирање и пројектовање објеката у вези са несметаним кретањем деце, старијих, хендикепираних и инвалидних лица), на крају, обрађени су изборни прописи и права особа са инвалидитетом.

Иако је међународна норма хијерархијски старија од било ког домаћег закона, те је наша држава била у обавези да усвоји такве стандарде, из приложеног текста се може увидети да постоји раскорак између ова два законодавства у смислу правног третмана особа са инвалидитетом – не може се рећи да је популација са хендикепом у нас била третирана према постављеним стандардима.

Следећи прилог, аутора *Слободана Илића – Психосоцијални аспекти квалитета живота у особа са телесним хендикепом*, анализира стандарде високо развијених земаља у сфери социјалне, културне и политике запошљавања, и настоји да о њима информише ширу домаћу јавност. Описана је динамика процеса кроз који особа са инвалидитетом нужно пролази, почев од постављања дијагнозе и фазе акутне анксиозности (психолошке одреднице), измењених породичних односа, преко социјалне позиције и психосоцијалне рехабилитације, до евентуалног успостављања новог квалитета живота. Мора се стално водити рачуна о психичком стању особа са хендикепом, стању у породици, као и у ширем социјалном окружењу, те међусобном утицају ових фактора. Обзиром да особа са хендикепом треба да усвоји нови концепт живљења у новонасталим околностима, свакодневно је изложе-

на болним доживљајима, те квалитетна породична атмосфера претставља заиста релевантан чиниоц и незаменљиву карику у адаптацији – али се најчешће дешава да се према хендикепираном заузима пасивно-зависни став, и константно презаштићивање хендикепираног члана породице, што за собом повлачи бројне консеквенце. У даљем тексту, Илић говори о адекватној психосоцијалној рехабилитацији као начину побољшавања оваквог животног концепта, и омогућава квалитетнију егзистенцију особе. Текст завршава описом накнадне процене квалитета живота као вида процене успешности рехабилитационих поступака.

Ауторка *Јасмина Петровић* у свом раду *Особе са инвалидитетом и друштвено окружење*, нуди историјску перспективу као могући оквир за разумевање још увек актуелне стигматизације и маргинализације особа са хендикепом, почев од примитивног друштва, преко античке и грчке цивилизације, хришћанства, и даље кроз векове... све до данашњих дана. Анализирају се бројни проблеми са којима се особе са хендикепом сусрећу, и истовремено, операционализацијом феномена, Петровић настоји да информише читаоце кренувши од дефинисања појма инвалидитет, инвалидност – указујући на термилошке конфузије, непостојање поуздане националне евиденције, присуство културних баријера, недостатак институционалних капацитета, стручног особља и недоступности јавних, здравствених и социјалних институција. Затим, приказује теоријски концепт за проучавање феномена инвалидности – преглед досадашњих теоријских модела, почев од медицинског, социјалног и мултидисциплинарног, до био-психо-социјалног модела који је данас веома актуелан и популаран у проучавању инвалидитета. Следи класификација особа са инвалидитетом, и приказ неколико класификација према примарном класификационом критеријуму. Посебни делови текста су посвећени културној димензији ставова средине, и социјалној дистанци према лицима са инвалидитетом. Анализирају се механизми који условљавају и одржавају социјалну дистанцу стварањем предрасуда према овим особама, а предрасуде преживљавају и опстају због саме њихове природе, потхрањене традиционалним неговањем става о разликовању нормалног и онога што одступа од њега (треба напоменути да једна, коначна дефиниција нормалности за сада не постоји, и да је дискутабилно шта је нормално!), недостатком непосредног искуства везаног за стварне могућности лица са хендикепом.

Текст *Мирјане Станковић-Ђорђевић – Подстицање развоја деце са посебним потребама* даје кратак преглед проблематике одрастања и развоја деце са видним психо-моторним хендикепом, у коме се описује специфичан доживљај света детета са недостатком, објашњава главни аспекти његовог развоја и конкретизују начини његове интеграције у социјално окружење. Најпре нас подсећа на податке Светске здравствене организације да око 10% популације чине деца са хендикепом, и напомиње да је потребна већа пажња и инвестиција хуманости у процес њихове интеграције. Ауторка полази од основе да су сва деца пре свега деца, и да сва деца – ма каква била – имају иста права. Следи разјашњење појма "дете са посебним потребама" и сродних појмова – дефиниција посебних потреба, класификација деце са посебним потребама. Даље се говори о интеграцији деце са посебним потребама и неопходности партнерског односа са породицама – родитељи и професионалци као партнери. Очекује се да до квалитетне интеграције доведе

партнерски однос и учешће свих страна: родитељи – деца – професионалци. Део о доминантним аспектима развоја деце са посебним потребама разматра проблематику социјално-емоционалног развоја, сазнајног развоја, развоја говора и писмености, развој моторике и физичких вештина, као и огроман значај игре у раном детињству. У наредној теми, ауторка анализира и описује припрему за школу детета са посебним потребама – институционално васпитање и образовање деце са развојним сметњама. На крају текста налази се додатак, или – по речима саме ауторке – како то изгледа у пракси? у коме описује васпитне поступке у раду са децом са развојним сметњама. У овом делу, попут приручника, налазе се практични савети о критеријумима за процену поремећеног понашања, неуобичајеним начинима на које дете испољава своје потребе, окидачима проблемског понашања... шта радити уколико дете настави са лошим понашањем, када ништа не успева – каква реакција је пожељна а каква непожељна... Следи приказ психолошких основа интеракције васпитач-родитељ, затим технике успостављања односа васпитач-родитељ, са понуђеним конкретним (могућим) решењима.

Последњи текст ауторке *Биљане Жувеле – Добар почетак или како се о деци са посебним потребама старају у Канади*, је заправо приказ водича Канадског националног института за слепе, за здравствене и просветне раднике који раде са слепом децом и децом оштећеног вида. Канадски институт за слепе (ЦНИБ) постоји већ 87 година и ради на пружању подршке особама оштећеног вида широм Канаде. Водич је настао 2002. године као резултат напора тима стручњака из разних области, са циљем да просветле раднике који раде са слепом и слабовидом децом, пруже основне информације о специфичностима развоја ове деце и дају препоруке за рад са њима. Тим стручњака ангажованих на изради водича - офталмолози, физиотерапеути, специјалисти за обуку из оријентације и мобилности, учитељи и наставници, особе специјализоване за рад са слепом и слабовидом децом, радни терапеути, социјални радници, просветни саветници, учитељи и наставници специјализовани за рад са децом са хендикепом, психолози, педијатри, медицинске сестре, специјалисти за ране интервенције и родитељи деце са хендикепом – говори о озбиљности овог подухвата. Сачињен је од резимеа постојеће литературе, садашњих достигнућа и нових идеја, питања и стратегија у области оштећења вида, почев од детаљног приказа физиологије ока и најчешћих оштећења и узрочника оштећења вида, преко основних теорија и развоја комуникације и игре деце узраста до пет година и специфичности развоја и потреба слепе и слабовиде деце, до основних принципа и препорука за подстицање њиховог раног развоја. У тексту су подробно обрађене теме: шта значи бити слепо дете ли дете оштећеног вида?, учење кроз чула, значај и утицај храњења одојчета на развој, утицај оштећења вида на моторни развој, рецептивно понашање или покрети (маниризам), когнитивни развој и развој игре и комуникације, улога вида у развоју комуникације, значај игре, социјални и емоционални развој, важност тимског рада.

Иако је модел направљен за канадско подручје, значајан је и за нас с обзиром на то да су изазови са којима се сусрећу деца са развојним сметњама и њихове породице слични без обзира где они живе.

На крају књиге "Особе са хендикепом – права, могућности и развој" налазе се *Прилози*:

1. *Одабрана литература* – списак постојеће литературе из ове области, која заинтересованима пружа информације у даљем трагању за бољим начинима заједничког живота.

2. *Интеграција деце са специфичним потребама* – опсервациона студија ауторки Вање Шикман и Тамаре Зрнић - студенткиња психологије Универзитета у Бања Луци, под менторством Др Татјане Стефановић-Станојевић. У овој студији су провераване могућности и модалитети интеграције деце са развојним сметњама у вршњачке групе у установама за предшколско образовање. Основни налаз истраживања је да интеракција између деце са инвалидитетом, остале деце и васпитачица постоји, и да се остварује кроз осмех, приближавање играчкама и манипулацију њима, кроз приближавање члановима групе, уз помоћ невербалне и делимично кроз вербалну комуникацију. Важна чињеница је да је након укључивања у вршњачку групу дошло до позитивних промена у понашању деце са развојним сметњама. Но, треба истаћи и упозоравајуће налазе – од велике необавештености родитеља до утиска да деца са развојним сметњама ометају развој остале деце.

На крају књиге се налазе белешке о ауторима, предговор преведен на енглески језик у облику кратког резимеа радова, као и садржај на енглеском.

Остаје нада да ће приручник о особама са хендикепом помоћи свима које ова проблематика занима, и вера да ће људи коначно схватити максимум живота: *nihil est ab omni beatum!* (ништа са свих страна не може бити срећно).